

ТИПИ ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СПІВЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Партико Н. В., Савка І. М., Юй Цао

ВСТУП

Все більш актуальними стають роздуми щодо проблем ролі політичної активності людей, їх політичного мислення, сприймання ними політичної інформації у XXI столітті. Повномасштабна війна Росії проти України, агресія проти України, розпочаті РФ відповідно в 2022 та 2014 роках з трагічними наслідками для цивільного населення поставили на порядок денний питання політичного мислення українців в умовах війни. Тип політичного мислення індивідуума та сприймання ним політичної інформації є джерелом його активності в цілому, та, зокрема політичної активності. Отже, без ґрунтовного дослідження етапів сприймання особою політичної інформації та переваги певного типу політичного мислення громадян неможливе наукове усвідомлення змісту політичної активності представників електоральних груп і змін їх політичної поведінки, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Нам проаналізовано етапи сприймання політичної інформації реципієнтами. Розкрито чинники, від яких залежить, яку саме інформацію для себе індивід відкриває у політичному світі. Існує три основних типи сприймання: аудіальне, візуальне, кінестетичне, що і є важливим моментом при відкритті індивідуумом інформації. На першому етапі сприймання політичної інформації – відкриття інформації, експозиція, дії індивіда у напрямку визначення, з якою з універсально доступної інформації він буде входити у контакт. Існують чинники-фільтри: близькість, схожість, цілісність, замкнутість, суміжність. На другому етапі сприймання інформації здійснюється ще один вибір – впорядкування інформаційних повідомлень, які вже отримано. На третьому етапі спрацьовує такий ще фільтр вибору, як вибір в інтерпретації, у тлумаченні інформації з ракурсу бажаного та очікуваного ефекту. Також розкрито сутність типів політичного мислення індивідуумів та здійснено їх порівняльний аналіз. За Розенбергом, існують три типи політичного мислення: послідовно-ситуаційне, лінійне, систематизоване. Людина з послідовно-ситуаційним типом мислення розглядає політичну реальність як перебіг подій, що узгоджено розгортаються у певній послідовності. Події та дії на екрані лінійного

мислення розгортаються не самі по собі, вони взаємопов'язані; політичний універсум такого індивіда розширюється за рахунок минулого та майбутнього. Систематизоване мислення є аналітичним, як і лінійне. Аналіз політичних відносин та явищ підводить індивідів із систематизованим мисленням до висновку про існування системи взаємин у політиці, яка, своєю чергою, є продуктом або об'єктивних умов, або суб'єктивних зусиль. Політичний універсум індивіда з таким мисленням становить систему взаємопов'язаних відносин між суб'єктами як по вертикалі (тобто ієрархічно), так і по горизонталі.

Метою статті є представити результати вивчення переваги типу політичного мислення респондентів в контексті соціально-культурного співжиття в умовах війни в залежності від їх віку, статі, віросповідання.

Стереотипи постійно пропонують людям стандартні способи осмислення і підходи до політичних явищ і проблем. Вони сприяють скороченню процесу пізнання, а також прийняттю необхідних рішень. Механізм дії стереотипу в тому, що «упізнаючи» за зовнішніми прикметами в реальному житті об'єкт чи явище, люди автоматично домислюють, додаючи щодо них ті характеристики «периферії», які їм нав'язують усталені стереотипи. Після цього з'являється висновок, який визначатиме політичну поведінку особи.

Отже, звичайна людина (не політичний діяч чи політичний мислитель) поставлена в ситуацію, коли їй доводиться час від часу приймати рішення політичного гатунку, отримуючи цю інформацію з колективного політично-символічного досвіду.

1. Сприймання політичної інформації та політичне мислення індивіда

Політика не належить для більшості людей до сфери життєво необхідної діяльності, вона не є атрибутом у житті кожного з нас¹.

Навіть у неполітичному сприйманні, якщо людина бачить складну геометричну фігуру, що нагадує два квадрати, вона, миттєво орієнтуючись, називає цю фігуру «два квадрати»². Якщо говорити про політику, то для пересічного українця складна конфігурація політичної коаліції в парламенті однозначно буде асоціюватися з іменами лідерів політичних сил – «Арахамія + Порошенко + Тимошенко» – без

¹ Климаська Л. Д. Конструювання комунікативної політичної реальності: стихія під прицілом. *Соціально-комунікативні технології в політиці: Тасмниці політичної «кухні»* : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. С. 79.

² Ibid.

уточнення деталей, без урахування складності моменту і дотримання чистоти політичних ідеалів³.

Низка дослідників, як українських, так і закордонних представили результати розвідок про політичну поведінку осіб, її детермінанти, мотивацію електоральної активності, перевагу типу політичного мислення, класифікацію мотивів політичної участі громадян тощо. Так, у працях вченого Казміренка В. П. запропоновано найбільш повну класифікацію мотивів політичної участі громадян України⁴. Вченою Свідерською О. І. осмислено проблему наукового обґрунтування усіх детермінант політичної поведінки, виявлено зв'язок між політичною системою та формуванням політичної поведінки індивіда. Важливим аспектом у дослідженні Свідерської О. І. є взаємовплив психологічних особливостей особистості та інституційних норм у формуванні певного типу політичної поведінки індивіда і у сучасних суспільствах, і в суспільствах, де відбувалось панування таких політичних режимів як тоталітаризм та авторитаризм⁵. Також серед інших емпіричних досліджень: науковця Хома Н. М. – дослідження політичної участі та її мотивації, зокрема; вчений Шайгородський Ю. Ж. – політичне мислення як чинник регулювання політичного життя⁶; учена Шестопа О. Б. досліджувала мотиваційні переваги інтерналів та екстерналів; науковця Походенко С. В. зробила внесок щодо чинників електоральної активності тощо⁷; вчені Партико Н. В. та Савка І. М. виявили переваги типів політичного мислення українців; інші.

Відкриття інформації для себе індивідам залежить від багатьох чинників. Наприклад, дальтонізм – це спадкове захворювання –

³ Климаська Л. Д. Конструювання комунікативної політичної реальності: стихія під прицілом. *Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»* : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. С. 79.

⁴ Інтеграційні процеси в суспільстві та політичний вибір особистості : монографія / за ред. В. П. Казміренка. Київ : Міленіум, 2008. 360 с.

⁵ Свідерська О. І. Політико-психологічні виміри детермінант політичної поведінки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2016. Вип. 19. С. 89–94. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27461/Sviderska.pdf?sequence=1> (дата звернення: 01.05.2023)

⁶ Шайгородський Ю. Ж. Політичне мислення як чинник регулювання політичного життя. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2017. Вип. 22. С. 3–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2017_22_3 (дата звернення: 10.05.2023)

⁷ Походенко С. В. Мотивація особистості як чинник електоральної активності. *Психологічні основи розвитку особистості* : монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач, Н. В. Волошиної. Запоріжжя : Просвіта, 2017. С. 151–163.

порушення зору, що полягає у неспроможності людини розрізнити деякі кольори. Іноді доцільно говорити про політичний дальтонізм як про неспроможність особи бачити світ політики в усіх «політичних кольорах». Чи неспроможність особи в Україні розрізнити численні політичні нюанси, відтінки, а бачити все те, що відбувається в політиці в обмеженій кольоровій гамі.

Існує три основних типи сприймання: аудіальне, візуальне, кінестетичне, що і є важливим моментом при відкритті індивідуумом інформації. Тобто людина, скажімо, аудіальної модальності, сприймає світ в слухових образах: для таких осіб є важливими слова, звуки, шум, музика. Аудіал сприймає краще формулювання типу «звучить гарно», «добре чую», «про що ти говориш?» тощо. «Гуманна ідея», «ось це класно виглядає», «давайте прояснимо справу» – це фрази, які переважають в лексиці візуала. Їм краще та легше сприймати креслення, фото, рисунки, образи, наскальні малюнки ніж літописи, вірші, прозаїчні твори, конспекти лекцій тощо. А от почуття та враження людей кінестетичного типу мають відношення до всього, що пов'язано з дотиком, здогадками, внутрішніми переживаннями: «не можу цього зрозуміти», «прекрасне враження від вистави», «класна ідея».

Зараз ми тут говоримо про перший етап сприймання політичної інформації, на якому здійснюється вибір – відкриття інформації, експозиція, дії індивіда у напрямку визначення, з якою з універсально доступної інформації він буде входити у контакт (див. табл. 1). Завдання, які розв'язує індивід на цьому етапі сприймання інформації – вибір стимулів для усвідомлення та спрощення відкритої інформації із застосуванням фільтрів сприйняття. Тобто формується «фігура – тло», тобто частина стимулів стає виділеною як об'єкт (фігура) на противагу менш опуклому задньому плану (тлу). Перший рівень сприймання – увага, відбір інформації, присвоєння пріоритету деяким з тих сенсорних сигналів, що надходять до індивіда – це певного гатунку фільтр, звуження інформаційного каналу, горловина фляжки. Коли в цю горловину входить один сигнал, він перешкоджає надходженню інших. Ймовірно, саме тому важко слухати двох людей одночасно.

Вибір інформаційних стимулів у політиці може відбуватися цілеспрямовано як наслідок політичних уподобань – політичних настанов. Настанова – певний погляд на предмет, людину чи ідею, що базується на переконаннях, емоціях і поведінці. Формується в дитинстві під впливом виховання. Це також стан психологічної готовності, що формується на основі досвіду і робить вплив на реакції людини щодо тих об'єктів і ситуацій, з якими вона пов'язана та які є соціально значущими.

Послідовність сприймання інформації

Етап сприймання інформації	Відкриття інформації – експозиція (селективне відкриття) – дії індивіда у напрямку визначення, з якою з універсально доступної інформації він буде входити у контакт	Організація інформації (селективна увага) – дії індивіда в напрямку впорядкування інформаційних повідомлень, які він вже отримав	Інтерпретація інформації – дії індивіда у напрямку тлумачення інформації або приписування значень
1	2	3	4
Завдання, які розв’язує індивід на цьому етапі	*Про що йдеться? – виокремлення об’єкта, що сприймається із загального контексту (поток) повідомлень; вибір стимулів для усвідомлення; *спрощення відкритої інформації із застосуванням фільтрів сприйняття.	*Про що йдеться? – перетворення об’єкта сприймання на текст, тобто інформацію, об’єднану логічними зв’язками; *Що за чим? – встановлення послідовності сприймання повідомлень; *Що внаслідок чого? – встановлення причинно-наслідкової залежності серед інформаційних сигналів; *Що загалом? – встановлення цілісності інформації об’єкта, що сприймається, з додаванням потрібної та вилученням непотрібної інформації.	*Про що йдеться? – співвіднесення отриманої та організованої інформації з досвідом індивіда і групи, вписування цілісно сприйнятого об’єкта з загальним культурним контекстом; *Чому це? – висунення пояснювальної гіпотези з репертуару наявних у масовій політичній свідомості схем інтерпретації.

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
Чинники, від яких залежить успішність виконання завдання	*природні особливості; *провідна модальність індивіда (візуал, аудіал, кінестетик); *потреби та інтереси індивіда на певний момент.	*послідовність сприймання інформації; *тип схематизації інформації, тобто впорядкування її у послідовність дій чи подій; *тип когнітивної складності, з якою індивід підходить до аналізу політичного явища або процесу.	*досвід «Я-реальності»; *досвід «Ми-реальності»; *досвід комунікативної соціальної реальності.

Настанови можуть бути позитивними і негативними (упередження). Упередження формуються в результаті *особистого інтересу та конформізму* (людина йде за думкою більшості, за думкою своєї групи, неприязно ставиться до представників інших груп, хоч особисто вони не є для неї загрозою). Щодо власне політичних настанов, скажімо, якщо індивід не виявляє інтересу до засідань Верховної Ради, він не буде шукати інформацію з цього приводу і просто вимкне телевизор або радіо у випадку трансляції засідань. Іноді вибір інформаційних стимулів у політиці може відбуватися стихійно і бути наслідком наших «неполітичних» рішень. Скажімо, рішення відвідати футбольний матч означає експозицію (відкриття) тієї інформації (можливо і політичного характеру), яка буде на рекламних щитах стадіону, і автоматичне «вимкнення» інформації теленовин, які будуть трансливатися саме в цей час. Рішення іти на роботу проспектом Свободи збільшує ймовірність того, що ви будете отримувати всю інформацію з рекламних щитів, передвиборних плакатів і листівок саме цього проспекту. У будь-якому із зазначених випадків, незалежно від того, наскільки цілеспрямовано це було зроблено, індивіди відкривають для себе тільки частину інформації з численних повідомлень, які їх оточують.

Спрошення відкритої інформації є так само критичним на цьому етапі процесу, оскільки деталізоване ускладнене відкриття інформації потребує багато часу та зусиль. Гештальт-психологи детально вивчили

це питання^{8,9}. Вони дійшли висновку, що навіть коли людина дивиться на щось вперше, багато чинників вносять у її сприймання якусь впорядкованість, тобто дають змогу спрощувати інформацію, що надходить. До таких чинників-фільтрів зараховують: близькість, схожість, цілісність, замкнутість, суміжність. Розглянемо їх детально:

1. Близькість. Стимули, що розташовані поряд, мають тенденцію сприйматися разом. Отже, якщо троє людей стоять разом, а четвертий – в п'яти метрах від них, то перші троє будуть сприйматися як група людей, а той, хто стоїть на відстані – як сторонній.

2. Схожість. Стимули, схожі за розмірами, обрисами, кольорами або формою, мають тенденцію сприйматися разом.

3. Цілісність. Сприйняття має тенденцію до спрощення та цілісності.

4. Замкнутість. Замкнутість відображає тенденцію завершувати фігуру, так що вона набуває повної форми.

5. Суміжність. Суміжність – це близькість стимулів у часі та просторі. Суміжність часто зумовлює сприйняття, за яким одна подія викликає іншу.

Під час відкриття політичної інформації у кожного агента політичного процесу буде «своя» відкрита щодо певної політичної події інформація. Наприклад, вибори як політична подія завжди «відкриваються» по-різному для різних агентів політичного процесу. Для представників провідних політичних партій та блоків це буде інформація про кількість голосів, поданих за їхню партію або політичний блок, для представників партій, що не мають жодного шансу потрапити у розряд переможців на виборах – це інформація про те, чи завважили їх у передвиборному процесі, для пересічного громадянина – це інформація про те, наскільки його політичні уподобання відповідають уподобанням інших виборців, для політичного аналітика – це вся інформація, що буде свідчити про політичну вагу тих чи інших політичних сил, для політичного технолога – це інформація про те, чи спрацювали у передвиборній кампанії застосовані комунікативні та організаційні технології тощо.

На другому етапі сприймання інформації здійснюється ще один вибір – впорядкування інформаційних повідомлень, які вже отримано. Переглядаючи телепрограму новин, яка складається з багатьох телесюжетів, ми звертаємо увагу (через те, що саме це нас цікавить) на

⁸ Partyko N. V. Gestalt Cycle of Changes in the Program of Social and Psychological Support for Organizational Changes. *Сучасний рух науки* : тези доп. І міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції, 29–30 березня 2018 р. Дніпро, 2018. С. 21–23.

⁹ Rosenberg S. W. The structure of Political Thinking. *American Journal of Political Science*. 1988. Vol. 32(3). P. 543–547.

проблеми національної економіки. Всі інші проблеми – виховання, освіта, міжнародні конфлікти – ми вважаємо нецікавими. Саме тому ми приділяємо більше уваги економічним новинам і слухаємо про те, що відбувається у світі освіти, виховання, або на спортивних змаганнях лише тому, що вважаємо за потрібне дослухати програму новин до кінця. Вступаючи в контакт з певною інформацією, ми все одно маємо можливість розподіляти свою увагу вибірково серед доступних нам новин.

На цьому етапі сприймання інформації індивід розв'язує декілька завдань. Умовно кажучи, він намагається дати відповіді на такі запитання. Спершу він вирішує питання про те, що власне сприймається, тобто виокремлює об'єкт сприймання із загального контексту (поток) повідомлень. Саме тут об'єкт сприймання перетворюється на текст, тобто на інформацію, об'єднану логічними зв'язками, інформацію, що містить певний задум, ідею для того, хто її сприймає. Цей процес дуже схожий на складання окремої картини з розрізнених деталей, коли з великої кількості окремих частинок має з'явитися картина, в якій всі частинки будуть допасовані одна до одної. Причому частина елементів можуть виявитися зайвими, а частини з них може не вистачати. Саме тут, виокремлюючи об'єкт сприймання, індивід має вирішити, що до чого має бути допасоване (встановлення послідовності сприймання повідомлень), що є причиною, а що є наслідком (встановлення причинно-наслідкової залежності серед інформаційних сигналів), і, нарешті, як має виглядати цілісний об'єкт (встановлення цілісності інформації об'єкта, що сприймається, з додаванням потрібної та забиранням непотрібної інформації). Все це – закони сприймання інформації, що чинні і на політичному інформаційному просторі.

Ресурсна база індивіда на етапі організації отриманої інформації – це рівень когнітивної складності (або тип політичного мислення), з якою індивід підходить до аналізу явища або процесу; це тип схематизації інформації (впорядкування її у послідовність дій чи подій), набір його (тобто індивіда) політичних стереотипів, сценаріїв, конструктів, схем.

Політичне мислення пов'язане передусім з пізнанням реалій, що разом становлять політичне життя в усій його різноманітності. Іншими словами, політичне мислення – це опосередковане й узагальнене відображення людиною (політиком) політичних явищ і процесів об'єктивної дійсності в їх історичних, часових зв'язках і відносинах¹⁰. Як і будь-яке інше, політичне мислення щонайтісніше пов'язане з мовою – основним знаряддям формування та способом існування

¹⁰ Психологія політичного мислення. URL: <https://studfile.net/preview/5288065/page:21/>

думки (думок). Мислення, розумова діяльність людини взагалі органічно і нерозривно пов'язані також з реальною соціальною практикою, яка, власне, і є джерелом розумової діяльності.

Політичне мислення уможливорює наукове пізнання всього, що зумовлює політику, її існування, пізнання суті та особливостей політичних явищ і процесів. Воно дає змогу не лише пізнавати, а й передбачати, прогнозувати розвиток політичних подій, сприяє формуванню особистості, її навичок, здібностей, політичної культури. Політичне мислення політика розвивається і формується під час безпосередньої активної пізнавальної діяльності, під впливом і на основі всього досягнутого людством у процесі його історичного розвитку.

У психології взагалі та в політичній психології конкретно активно дискутуються питання про тип політичного мислення як певний спосіб використання індивідом інформації для отримання відповідного результату. Політичному мисленню властиві практично такі самі розумові дії та операції, як і будь-якому іншому, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація, систематизація. Таке саме стосується і форм мислення, позаяк результати процесу мислення (думки), як відомо, існують у формі суджень, міркувань, умовиводів і понять.

Окремо можна говорити про індивідуальні особливості політичного мислення. Вони зумовлені характером життя людини-політика, особливостями діяльності, типом нервової діяльності, співвідношенням сигнальних систем¹¹.

За Розенбергом, існують три *типи політичного мислення*:

- послідовно-ситуаційне;
- лінійне;
- систематизоване.

У його експериментах індивіди з різними типами мислення розглядали проблему розподілу повноважень між Президентом і Конгресом США.

Людина з *послідовно-ситуаційним типом мислення* розглядає політичну реальність як перебіг подій, що узгоджено розгортаються у певній послідовності. У висновках та судженнях щодо політики такі люди спираються на свої відчуття та спостереження. Їхній політичний універсум конкретний, миттєвий та нестійкий. В ньому немає місця узагальненням, абстрактним істинам, посиланням на якісь віддалені політичні аналогії. Індивіди з послідовно-ситуаційним мисленням розуміли, що Президент – це людина, голова уряду, але ніяк не могли визначити сенс існування Конгресу як інституту влади. Вони не могли

¹¹ Психологія політичного мислення. URL: <https://studfile.net/preview/5288065/page:21/>

встановити взаємозалежність між Президентом і Конгресом, просто стверджували, що і Президент, і Конгрес віддають накази, кажуть іншим, що треба зробити.

Події та дії на екрані *лінійного мислення* розгортаються не самі по собі, вони взаємопов'язані. Політичний універсум такого індивіда розширюється за рахунок минулого та майбутнього. Лінійне мислення намагається встановити односпрямований зв'язок між подіями та діями у політичному універсумі. Пріоритет надається одній із можливих причин, інші можливі причини політичної події або не розглядають взагалі, або трактують відповідно до основної. Політика розглядається як повністю регульоване явище. В проблемі розподілу повноважень між Президентом та Конгресом США індивіди з таким мисленням розуміють чіткий зміст ієрархії, але цей зміст трактують просто лінійно. Вони неспроможні уявити складну структуру балансу, розподілу гілок влади, навіть якщо пам'ятають про існування такої концепції зі школи. Такі люди мають тенденцію ідентифікувати одну із згаданих сил (Президент або Конгрес) як верхівку ієрархії, а інші сили надають статус підлеглості.

Систематизоване мислення є аналітичним, як і лінійне. Аналіз політичних відносин та явищ підводить індивідів із систематизованим мисленням до висновку про існування системи взаємин у політиці, яка, своєю чергою, є продуктом або об'єктивних умов, або суб'єктивних зусиль. Політичний універсум індивіда з таким мисленням становить систему взаємопов'язаних відносин між суб'єктами як по вертикалі (тобто ієрархічно), так і по горизонталі. В експериментах Ш. Розенберга такі індивіди могли і не відстежувати чіткої динаміки або деталей розподілу гілок влади, але розуміли її базову природу та функціонування доволі добре¹².

Наявність у індивіда політичних стереотипів, схем або сценаріїв допомагає йому організувати політичний простір у більш-менш зрозумілий спосіб. Змістовно стереотипи постійно пропонують людям стандартні способи осмислення і підходи до політичних явищ і проблем. Вони сприяють скороченню процесу пізнання, а також прийняттю необхідних рішень. Вони не сприяють точності пізнання, натомість пришвидшують реакції на основі емоційного прийняття чи неприйняття інформації, її «потрапляння» чи «непотрапляння» у рамки стереотипу. Механізм дії стереотипу в тому, що «упізнаючи» за зовнішніми прикметами в реальному житті об'єкт чи явище, люди автоматично домислюють, додаючи щодо них ті характеристики

¹² Rosenberg S. W. The structure of Political Thinking. *American Journal of Political Science*. 1988. Vol. 32(3). P. 543–547.

«периферії», які їм нав'язують усталені стереотипи. Після цього з'являється висновок, який визначатиме політичну поведінку.

На *третьому етапі* спрацьовує такий ще фільтр вибору, як вибір в інтерпретації, у тлумаченні інформації з ракурсу бажаного та очікуваного ефекту. Фітцджеральд С. завважив: «Ми не даємо визначень тому, що побачили, навпаки, ми спочатку даємо визначення, а пізніше вже бачимо»¹³. Формулюючи індивідуальну реакцію на те або інше, індивід покладається на свої настанови щодо цієї інформації, повертаючись до персоналізованої системи настанов, яка утворює словник політичних схем. На цьому етапі сприймання інформації індивід також розв'язує певні завдання – по-перше, співвіднести отриману та організовану інформацію з досвідом індивіда і групи, вписати цілісний сприйнятий об'єкт у загальний культурний контекст¹⁴; по-друге, висунути пояснювальну гіпотезу з репертуару наявних у масовій політичній свідомості схем інтерпретації.

Індивід конструює певну картину світу завдяки символам, які допомагають зрозуміти та прийняти суперечливий світ і орієнтуватися в ньому. Саме ранжування суб'єктом різних подій у межах вибраної ним системи соціальних (всезагальних, групових тощо) координат, а відповідно, і використання ним в цих цілях певних вербальних структур, можна визнати механізмом формування політичного факту як такого. Оскільки ідеальний компонент морфологічно зафіксований в політичному факті, а зміст, характер та інші фундаментальні параметри останнього безпосередньо зумовлені якістю духовних утворень, то сама політика може розглядатися як соціальний феномен (артефакт), що формується під час кремації думки, продукування та переміщення явищ свідомості в площину практики. Іншими словами, політичний факт «діагностується» символічним означенням¹⁵. Велика кількість інтерпретаційних схем із застосуванням символів є культурно зумовленою. Тому логічно було би передбачити, що ці інтерпретаційні схеми будуть відрізнятися, насамперед, за віковими параметрами, оскільки в ході соціалізації сам зміст інтерпретаційних схем із застосуванням символів є культурно зумовленою¹⁶. Тому можемо розуміти, що ці інтерпретаційні схеми будуть відрізнятися, насамперед, за віковими

¹³ Verderber, Rudolf F., Verderber, Kathleen S. Inter-act: using interpersonal communication skills. USA: Wadsworth Inc., 1983. P. 21.

¹⁴ Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 524 с.

¹⁵ Климанська Л. Д. Конструювання комунікативної політичної реальності: стихія під прицілом. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні» : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. С. 88.

¹⁶ Ibid.

параметрами, оскільки в ході соціалізації сам зміст інтерпретаційних схем буде відрізнятися від соціального та історичного часу, в якому формувався індивід, і від стану розвитку політичної культури суспільства на цей момент. Вибрати систему координат індивіду допомагають символічні матриці, які існують у різних формах. Ці матриці становлять концептуальну основу політичної діагностики, тобто інтерпретації фактів, подій, явищ під час сприймання політичної інформації і використовуються у соціально-комунікативних технологіях.

2. Емпіричне вивчення типів політичного мислення в контексті соціально-культурного співжиття громадян в умовах війни

Звичайна людина (не політичний діяч чи політичний мислитель) поставлена в ситуацію, коли їй доводиться час від часу приймати рішення політичного гатунку (за кого голосувати на виборах тощо), не маючи достатньо повної інформації, не маючи можливості ані підтвердити, ані заперечити цю інформацію за допомогою свого досвіду, отримуючи цю інформацію з колективного політично-символічного досвіду. Всі зазначені особливості соціально-політичних знань приводять до інтенсивного використання у політичному мисленні так званого принципу економії: наприклад, якщо ми побачили в якійсь людині знайому, властиву певному типу рису, ми доповнюємо інформацію, якої нам бракує про неї, за допомогою стереотипів (Ліппман, 2004).

У нашому емпіричному дослідженні було підібрано репрезентативну вибірку – 187 осіб різного віку, статі (23 чоловіка, 164 жінки), віросповідання. Метою було встановити співвідношення типу політичного мислення респондентів з їх вищезазначеними соціально-демографічними характеристиками. Нами виявлено, що лінійне мислення притаманне 54,3% осіб жіночої статі (89 піддослідних) та 13,0% чоловіків (3 особи). З послідовно-ситуаційним типом мислення виявлено 3,7% жінок (6 осіб) та 60,9% чоловіків (14). Систематизоване мислення наявне в 42,1% жінок (69 респондентів) та в 26,1% чоловіків (6 людей) (див. рис. 1).

У результаті нашого емпіричного дослідження встановлено наступне:

– послідовно-ситуаційний тип мислення представлено і в молодих людей – їх 67 осіб у вибірці, і в осіб зрілого та похилого віку – 120, а саме: 20,9% (14 осіб) / 51,7% (62 осіб);

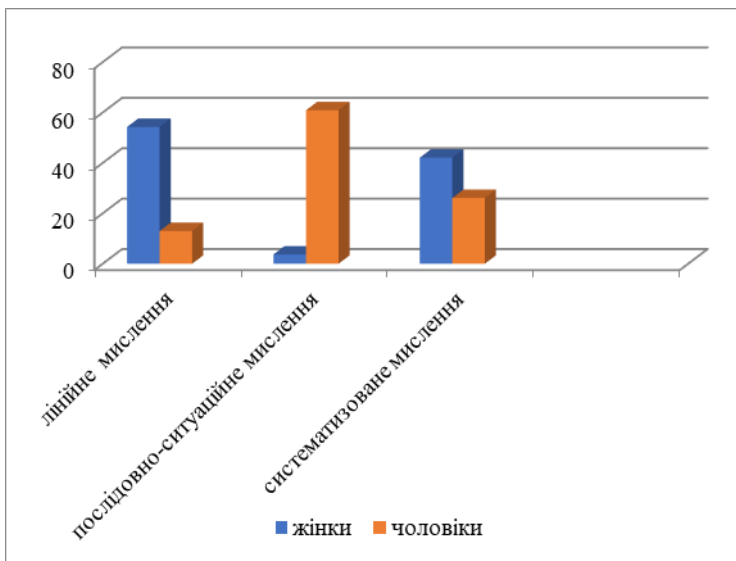

Рис. 1. Розподіл респондентів з різним типом політичного мислення за статтю (%)

– лінійне мислення притаманне 10,4% особам серед молоді (7 піддослідних) та 25,0% дорослим (30 людей);

– тип систематизованого мислення – в 68,7% молодих людей (46 респондентів) та в 23,3% осіб зрілого та похилого віку (28 людей) (див. рис. 2).

Також в результаті емпіричної частини нашого дослідження виявлено:

– серед мусульман (39 людей) послідовно-ситуаційний тип мислення у 20,5% осіб (8 піддослідних), лінійне мислення притаманне 20,5% осіб (8 піддослідних), тип систематизованого мислення властивий 59,0% мусульман (23 особи);

– у християн (128 осіб) послідовно-ситуаційний тип мислення виявлено в 25,0% людей (32 особи), лінійне мислення притаманне 33,6% (43 особам), 41,4% християн (53 людей) нашої вибірки властиве систематизоване мислення;

– в іудеїв нашої вибірки (всіх 20 осіб) послідовно-ситуаційний тип мислення – 20,0% (4 людей), лінійне мислення – 35,0% (7 людей), тип систематизованого мислення властивий 45,0% (9 людей) (див. рис. 3).

Отже, особам різних віросповідань найбільш властиве систематизоване мислення, а найменше серед них тих, хто володіє послідовно-ситуаційним мисленням – незалежно від їх віросповідання – чи то християни, чи мусульмани, чи іудеї.

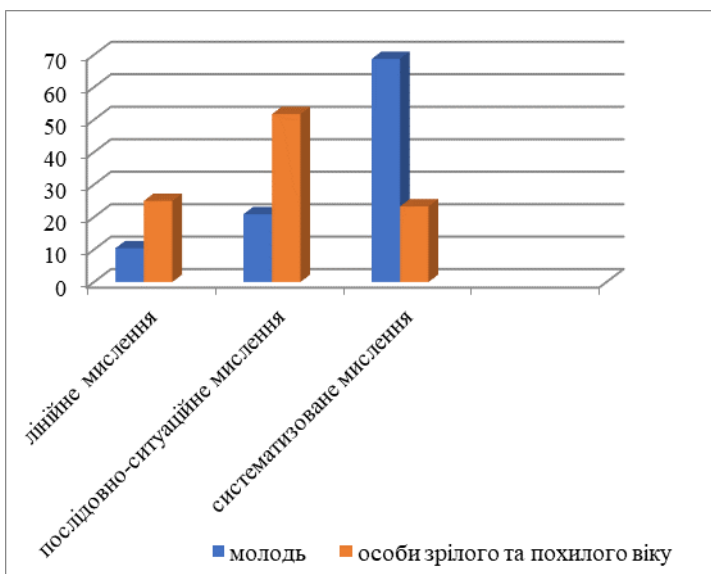

Рис. 2. Розподіл респондентів з різним типом політичного мислення за віком (%)

Також систематизоване мислення наявне переважно в молоді.

В осіб жіночої статі і серед молоді, і серед осіб старшого віку найбільш виражене лінійне мислення, тоді як в чоловіків – послідовно-ситуаційне мислення.

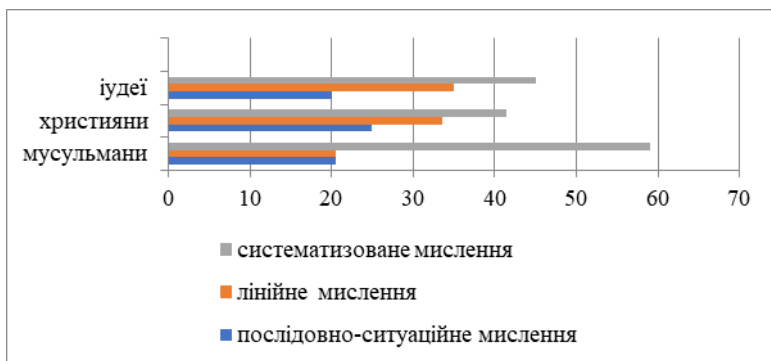

Рис. 3. Розподіл респондентів з різним типом політичного мислення за віросповіданням (%)

ВИСНОВКИ

Політичні стереотипи зумовлюють стандартне, схематизоване розуміння політичних явищ, які сприймаються індивідумом поетапно, відповідно до процесу сприйняття ним інформації, власне політичної інформації. Відкриття інформації для себе індивідом залежить від багатьох чинників. Одним з них вважаємо типи політичного мислення реципієнтів.

У психології взагалі та в політичній психології конкретно активно дискутуються питання про тип політичного мислення як певний спосіб використання індивідом інформації для отримання відповідного результату. Політичне мислення пов'язане передусім з пізнанням реалій, що разом становлять політичне життя в усій його різноманітності. Це опосередковане й узагальнене відображення людиною (політиком) політичних явищ і процесів об'єктивної дійсності в їх історичних, часових зв'язках і відносинах¹⁷. Як і будь-яке інше, політичне мислення щонайтісніше пов'язане з мовою – основним знаряддям формування та способом існування думки.

Політичне мислення політика розвивається і формується під час безпосередньої активної пізнавальної діяльності, під впливом і на основі всього досягнутого людством у процесі його історичного розвитку. Також можна говорити про індивідуальні особливості політичного мислення. Вони зумовлені характером життя людини-політика, особливостями діяльності, типом нервової діяльності, співвідношенням сигнальних систем¹⁸.

За Розенбергом, існують три типи політичного мислення: послідовно-ситуаційне, лінійне, систематизоване. У його експериментах індивіди з різними типами мислення розглядали проблему розподілу повноважень між Президентом і Конгресом США.

Людина з послідовно-ситуаційним типом мислення розглядає політичну реальність як перебіг подій, що узгоджено розгортаються у певній послідовності. Події та дії на екрані лінійного мислення розгортаються не самі по собі, вони взаємопов'язані. Політичний універсум такого індивіда розширюється за рахунок минулого та майбутнього. Систематизоване мислення є аналітичним, як і лінійне. Аналіз політичних відносин та явищ підводить індивідів із систематизованим мисленням до висновку про існування системи взаємин у політиці, яка, своєю чергою, є продуктом або об'єктивних умов, або суб'єктивних зусиль. Політичний універсум індивіда з таким мисленням становить систему взаємопов'язаних відносин між суб'єктами як по вертикалі, так і по горизонталі.

¹⁷ Психологія політичного мислення. URL: <https://studfile.net/preview/5288065/page:21/>

¹⁸ Ibid.

Індивід конструює певну картину світу завдяки символам, які допомагають зрозуміти та прийняти суперечливий світ і орієнтуватися в ньому. Саме ранжування суб'єктом різних подій у межах вибраної ним системи соціальних (всезагальних, групових тощо) координат, а відповідно, і використання ним в цих цілях певних вербальних структур, можна визнати механізмом формування політичного факту як такого.

У нашому емпіричному дослідженні було підібрано репрезентативну вибірку – 187 осіб різного віку, статі (23 чоловіка, 164 жінки), віросповідання. Метою було встановити співвідношення типу політичного мислення респондентів з їх вищезазначеними соціально-демографічними характеристиками. Нами виявлено, що жінкам в умовах війни найбільш властиве лінійне мислення, тоді як чоловікам – послідовно-ситуаційний тип мислення. Систематизоване мислення наявне переважно в молоді. Також систематизоване мислення найбільш притаманне особам – незалежно від їх віросповідання – чи то християни, чи мусульмани, чи іудеї. В осіб жіночої статі і серед молоді, і серед осіб старшого віку найбільш виражене лінійне мислення, тоді як в чоловіків – послідовно-ситуаційне мислення.

АНОТАЦІЯ

Політичні стереотипи зумовлюють стандартне, схематизоване розуміння політичних явищ, які сприймаються індивідуумом поетапно, відповідно до процесу сприйняття ним інформації, власне політичної інформації. Відкриття інформації для себе індивідом залежить від багатьох чинників. Одним з них вважаємо типи політичного мислення реципієнтів. Метою статті є представити результати вивчення переваги типу політичного мислення респондентів в контексті соціально-культурного співжиття в умовах війни в залежності від їх віку, статі, віросповідання. Гіпотезою дослідження є припущення про те, що жінкам в умовах війни найбільш властиве лінійне мислення, а чоловікам – послідовно-ситуаційне мислення, і стосовно віку та віросповідання переважає систематизоване мислення. Мети дослідження досягнуто. Гіпотезу підтверджено.

Література

1. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 524 с.
2. Бугрім В. В. Чорнобильська катастрофа у засобах масової інформації. *Чорнобиль і преса: реалії взаємодії* : матеріали Першої Міжнар. наук.-практ. конф. «Чорнобиль у засобах інформації» (Київ). Київ : Хрещатик, 1992. С. 11–17.

3. Васютинський В. О. Демократичні цінності в структурі масової та політичної свідомості: психосемантичний аналіз. *Розвиток демократії та демократична освіта в Україні* : матеріали II міжнар. наук. конф. (Одеса, 24–26 трав. 2002). Київ : Ай Бі, 2003. 729 с.

4. Іванова О. І. Соціальна політика: теоретичні аспекти : курс лекцій. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 107 с.

5. Інтеграційні процеси в суспільстві та політичний вибір особистості : монографія / за ред. В. П. Казміренка. Київ : Міленіум, 2008. 360 с.

6. Климанська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні» : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.

7. Партико Н. В. Смиложиттєві орієнтації осіб середнього віку. *Психологічні основи розвитку особистості* : монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач. Запоріжжя : Просвіта, 2019. Т. 5. С. 222–279.

8. Походенко С. В. Мотивація особистості як чинник інтересу до політики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2014. № 43(67). С. 279–286.

9. Походенко С. В. Мотивація особистості як чинник електоральної активності. *Психологічні основи розвитку особистості* : монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач, Н. В. Волошиної. Запоріжжя : Просвіта, 2017. С. 151–163.

10. Психологічні основи розвитку особистості: монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач, Н. В. Волошиної. Запоріжжя : Просвіта, 2017. 424 с.

11. Психологія політичного мислення. URL: <https://studfile.net/preview/5288065/page:21/> (дата звернення: 21.04.2023)

12. Свідерська О. І. Політико-психологічні виміри детермінант політичної поведінки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2016. Вип. 19. С. 89–94. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27461/Sviderska.pdf?sequence=1> (дата звернення: 01.05.2023)

13. Шайгородский Ю. Ж. Політичне мислення як чинник регулювання політичного життя. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2017. Вип. 22. С. 3–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2017_22_3 (дата звернення: 10.05.2023)

14. Цюрупа М. В. Основи сучасних політичних і правових знань : навчальний посібник. Київ : Вадекс, 2020. 274 с.

15. Kanibolotska M. S., Dergach M. A., Partyko N. V., Cherkasova A., Blinov O., Litvinova O., Dumitru D. The ability of young people to self-regulate emotions as mental health sign. *Wiadomości Lekarskie*. 2021. Vol. 74, iss. 11, pt. 1. P. 2806–2811.

16. Kryshchanovych S., Kaminska O., Partyko N., Bezena I., Hoi N. Modelling the Assessment of Influence of Institutional Factors on the Learning Process of Future Business Managers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. 43 (3). P. 363–372.

17. Partyko N. V. Gestalt Cycle of Changes in the Program of Social and Psychological Support for Organizational Changes. *Сучасний рух науки : тези доп. І міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпро, 29–30 берез. 2018)*. Дніпро, 2018. С. 21–23.

18. Partyko N. V., Savka I. M. Effective Management of Organization as a Factor of Organizational Climate. *New Stages of Development of Modern Science in Ukraine and EU countries: monograph / edited by authors*. 6th ed. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2019. P. 410–428.

19. Rosenberg S. W. The structure of Political Thinking. *American Journal of Political Science*. 1988. Vol. 32(3). P. 543–547.

20. Sanisteban L. S. *Fundamentals de ciencia politica*. Lima, 1986. 173 p.

21. Verderber, Rudolf F., Verderber, Kathleen S. *Inter-act: using interpersonal communication skills*. USA : Wadsworth Inc., 1983. 307 p.

Information about the authors:

Partyko Neonila Viktorivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theoretical and Applied
Psychology, Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
12, Stepan Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine

Savka Iryna Marianivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor
at the Department of Theoretical and Applied Psychology
Lviv Polytechnic National University
12, Stepan Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine

Cao Yu,

Postgraduate Student at the Department of Theoretical and Applied
Psychology
Lviv Polytechnic National University
12, Stepan Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine